

vagy politikai propagandát hordozó az adott mű?” “Mit látunk a televízióban: reklámot, élő vagy előre rögzített adást?” Ezek a kérdések funkcionális szempontból értelmetlenek. Minden műsor bennünket programoz, valamennyi szimbolikus. Azt az erőteret, amelyben ezek mozognak, nem megjelenési módjuk határozza meg, hanem a ránk gyakorolt hatásuk. Nem az input tehát, hanem az output. És az outputnak nem az a kérdés felel meg, hogy vajon igaz vagy hamis-e, amit látunk, hanem az, hogy miként funkcionál az adott program.

A bennünket programozó játékok végtelensége és abszurditása szimbolikus voltokra vezethető vissza. A játékszimbólumok számára az adott valóság nem az univerzumot jelenti, csupán ürügyet szolgáltat. Sakkjátszmákról, és nem – például – nyelvi játékokról van itt szó. Bizonyos értelemben valamennyien sakkjátékosok vagyunk. Maga az élet vált játékká – mégpedig nem szerelmi, hanem hazárdjátékká. Csak akkor vagyunk képesek játékmesterekké lenni, ha olyan jól ismerjük a játékszabályokat, hogy meg is tudjuk változtatni őket. Természetesen megpróbálhatunk kiszállni a játékból, például úgy, hogy felborítjuk a sakktáblát. De ekkor a táblával együtt elvetjük létezésünk alapját is, és olyan mélységbe zuhanunk, ahol a szimbólumok nélküli abszurd leselkedik ránk.

VILEM FLUSSER

A kiirtott irodalom *Ukrajnáról a rádióban*

Máig idegborzoló tizenéveskori olvasmányom a *Tarasz Bulba*. Emlékezem a döbbenetre, ami olvasás közben fogott el: a kozák vezér saját fiát végezteti ki, amikor rájön, hogy áruló lett. Első találkozásom volt a szabadság oltárán föláldozott atyai szeretet írói megfogalmazásával. A kamasz túlérzékenységgel rendültem bele Tarasz Sevcsenko hőségének tragikus-kegyetlen döntésébe. Vajon igaza lett volna?

A megrázó élmény egyszeri találkozásom maradt az ukrán irodalommal. Restelni való, de ez az igazság. Gondolom, sokan így vannak vele. Kapóra jött tehát a Magyar Rádió Társalgó műsorának ukrán irodalomról szóló adása. *Bojtár Endre és Misley Pál* osztották meg gazdag ismereteiket a magunk fajta, e témában tájékozatlan hallgatókkal, *Sári László* műsorvezetésével.

Ukrajna – mint megtudjuk – annyit jelent, hogy végeken lévő térség, azaz határvidék. A X. században már virágzó kultúrával rendelkezik a kijevi térség, városállamok szövetségéből elsőként alakult kelet-szláv államalakulat, melyet annak idején Kijevi Oroszországnak neveztek. Századok teltek el, míg az orosz törzsek központja, a különálló kijevi, halicsi, bjelorusz, majd szuzdali, novgorodi fejedelemségektől áttevődött Moszkvába (XIV. század). Voltaképp különálló kultúrák gyarapodtak az ősi területeken. Az ukrán nemesség a kozák nemzetségből származtatja magát. Nem kiszakadtak hát az ukránok a keleti szláv közösségből, hanem a legkorábbi államalakulatot képezték, a legrégebb orosz irodalmi emlékekkel. Nekik is megvolt a maguk ősi krónikájuk, kódexirodalmuk. Mint minden valamire való nemzeti kultúrának.

Az oroszországi művelődéstörténet fölfejtése közben egy jóleső információ hangzik el: az első egyetem a volt Szovjetunió területén a magyar Báthory István alapította Vilnában a XVI. század folyamán. Ukrajnában később indul meg a felsőoktatás. A XVIII. századi ukrán felvilágosodás irodalmának markáns egyénisége volt a vándorköltő-filozófus, Grigorij Szkovoroda, aki hazájának Csokonai-jelensége lehetett, számunkra érdekes adalék, hogy évekig barangolt Magyarországon, mint a cári borvásárló komisszió tagja, főképp a tokaji szőlőtermő vidék szerelmeseként.

Irodalomtörténetük voltaképp ugyanazon a keréknymon halad, mint a többi közép- és kelet-európai népek szabadságszeretettől áthatott irodalma. A mi Petőfink korában ők is fölmutatnak egy világirodalmi mércével mérhető nagyságot, a már említett Tarasz Sevcsenkót. Életútja igazi keleti költősors. Az 1847-ben (saját festménye árán) kiváltott jobbágyfiú csak hét évig örülhet szabadságának, amikor is minden oroszok cárja száműzi, mire 47 évesen hazatérhet, alig tartogat számára néhány évet az élet.

1917-ben elkezdődik a tragédia. Besétálnak a bolsevik csapdába, de önrendelkezési joguknak hamarosan véget vet egy lenini különítmény. Valósággal kiirtották az ukrán népet. Az akkori hatalmas vérengzéssel nem zárult le a szovjet terror tobzódása. A két világháború között kipusztították a lakosság 15-21 százalékát, az ukrán értelmiség 80 (!) százalékát. A huszas évek virágzó irodalma halálba hull. Ami azután következik, az ukrán írószövegség mai elnöke szerint, a kőkorszak. Mondhatni a gorbacsovi peresztrojka koráig. Vaszil Sztusz, az európai rangú lírikus

például 1980-ban kerül lágerbe, ahonnan sosem tér vissza.

A kiirtott irodalom az elmúlt években kezdett voltaképp újra sarjadzani a véráztatta ukrán földeken. Fiataljai már fesztelenül, a múlt koloncaitól mentesen próbálnak szembenézni az élet valódi kihívásaival. A jelek szerint lesz még ereje e megtiport irodalomnak halottaiból föltámadni.

METZ KATALIN

Szép magyar tánc

A Televideo Kiadó által megjelentetett *Szép magyar tánc* című műsoros kazetta méltán tarthat számot a magyar néptáncot és színpadi néptáncművészetünket kedvelők érdeklődésére. Az öt amatőr (Bocskai, Jászság, Nyírség, Vidróczki és Csepel) és két hivatásos (Kodály, Honvéd) együttes által bemutatott kompozíciók a koreográfusok vallomásaiként idézik elénk táncagyományunk – *Vahot Imre* szavaival “szép nemzeti kincsünk” – néhány jellemző vonását. Alkotók és előadók a művészi élmény erejével adnak olyan hiteles képet a közeli és távolabbi múltban gyökerező tradícióról, mely alapján egyúttal benyomást szerezhethünk a magyar koreográfiai iskola világszerte elismert erényeiről, korszerű folklorizmusáról. Ez utóbbi lényege olyan, a hagyományból következő újraalkotás, mely nem torzítja el az egyes tánc típusok jellemző formai sajátosságait és stílusjegyeit. Tanulságos ilyen szempontból, ha egymás mellé állítjuk Balla Zoltán Szamosháti táncok és Szabó Szilárd Felső-Tisza-vidéki pásztorbotoló című koreográfiáját. Összehasonlításuk alapján kirajzolódnak a pásztorbotolókra közösségi normaként jellemző stílusjegyek és az értelmezés, újraalkotás egyéni vonásai. (Eltorzítja viszont a hagyományt egyénieskedő értelmezésével Kiss Ferenc Nyírségi botoló és játék című koreográfiája.)

Jól megfigyelhető koreográfusainknak az a törekvése is, hogy érvényesíteni kívánják táncagyományunk egyik legszembeötlőbb vonását, a rögtönzést, melyre már a XVIII. század vége óta felfigyeltek külföldi és hazai ismerői. Ezt a vonást érzékeltetik a kompozíciókba iktatott szóló és több szólamú részek, melyek a tánc stílusjegyeit tömören megfogalmazó és felnagyító csoportos formákból villannak elénk.

A koreográfiák korszerű folklorszemlélete egyúttal korrekt képet ad a különböző vidékek táncairól. az antológia alapján benyomást szerezhethünk a nyugati dialektust képviselő Zobor vidék, Rábaköz és Duna-mente táncagyományáról, megismerhetjük a Felső-Tisza-vidék pásztorbotlót, oláhosát, verbunkját és csárdását, Erdélyből pedig Kalotaszeg és a Mezőség virtuóz legényesét, valamint csárdását, továbbá a gyimesi csángók archaikus szóló és párostáncait. Sajnálatos, hogy a könnyebb áttekinthetőség érdekében nem valósította meg a szerkesztés ezt a területi csoportosítást, s reméljük, hogy egy újabb sorozat a még hiányzó vidékek (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld, Palócföld stb.) táncfolklorját is bemutatja.

Táncagyományunk e regionális tagozódását felidéző tanulságok mellett tánckultúránk múltjáról, a múlt emlékeit őrző jegyeiről is vallanak a koreográfiák. Így az egykori fegyvertánc-hagyomány jellemző vonásait, a párbajszerű mozzanatok, az eszközkézelést és az eszköz felett járt ügyességi formulákat ismerhetjük meg Balla Zoltán és Szabó Szilárd koreográfiái alapján. Régi stílusú férfítáncunk regionális típusairól ad képet Zsuránszky Zoltán Rábaközi táncában a dús, Balázs Gusztáv Oláhos című műve, Zsuránszky gyimesi táncában pedig a féloláhos, míg a tánc típus legfejlettebb változatát, a legényes Novák Ferenc és Farkas Zoltán koreográfiája, valamint Putnoki Elemér szólója mutatja be. Régi páros táncunk egyik korai típusa, az ugrós páros, Papp Imre Duna-menti táncok című művében jelenik meg. A középkori gyökerű vonulás pároshoz kapcsolódva a reneszánsz szellemét idéző forgós párost Zsuránszky Zoltán Gyimesi csángó magyar táncok című koreográfiájában láthatjuk.

Új típusú férfítáncunkat, a verbunkot képviseli a sorozatban a Szamosháti táncok, valamint Kiss Ferenc Verbunk és csapás című koreográfiája. A csárdás régies, még a XVIII. század előtti táncáramlatok jegyeit őrző erdélyi változatát a mezőségi csárdás idézi Novák Ferenc művében, a nyugati dialektusra jellemző típust pedig a két Duna-menti táncokat bemutató koreográfia alapján ismerhetjük meg. Az új táncstílus pregnáns jegyeit tükröző, a reformkorban diadalmaszkodó csárdásról pedig a Szamosháti táncok című koreográfia ad képet.

A tavaszt köszöntő rituális leánytánc és a falujáró füzértánc formuláit idézi elénk Foltin Jolán Zobor vidéki leánytánc című műve, a legényavató körverbunk markáns vonásai pedig Zsuránszky rábaközi kompozíciójában jelennek meg.

Az elmondottakból talán kitűnik, hogy a Szép magyar tánc című televíziós sorozatból összeállított válogatás sokrétűen hasznosítható. Rangos és élményt adó alkotásokkal ad bepillantást